

Підсумки зовнішньої торгівлі товарами України за три квартали 2022 р.

І. Ус, Н. Гавриленко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Розглянуто стан зовнішньої торгівлі товарами України за підсумками трьох кварталів 2022 р. Проаналізовано вартісні та фізичні обсяги торгівлі, а також географічну структуру. Особливий акцент зроблено на проміжних результатах Чорноморської зернової ініціативи.

1. За підсумками трьох кварталів 2022 р. вартісні обсяги зовнішньої торгівлі України скоротилися на 26,8 % проти аналогічного періоду 2021 р.

2. Вищі темпи скорочення фізичних обсягів торгівлі (на 42,9 %) порівняно з вартісними обсягами свідчать про зростання світових цін на провідні товари зовнішньої торгівлі України.

3. Темпи скорочення експорту товарів (на 31,4 %) перевищують темпи скорочення їх імпорту (на 22,4 %), наслідком чого стало збільшення негативного показника сальдо зовнішньої торгівлі майже втричі (з 2,3 млрд дол. США до 6,1 млрд дол. США).

4. Більше ніж половина товарообігу України (55 %) припадає на ЄС, який відчутно посилив своє значення для зовнішньої торгівлі України, насамперед через зростання експорту до нього на 6,2 %.

5. Можливості України експортувати свої товари постали перед логістичними труднощами через блокування вітчизняних морських портів та обмежену пропускну здатність сухопутних шляхів, що частково було компенсовано реалізацією Чорноморської зернової ініціативи – вона сприяла зменшенню показника негативного сальдо в щомісячній торгівлі.

Початок повномасштабних військових дій в Україні 24 лютого 2022 р. спричинив побоювання, що наша держава може чи не цілковито втратити свою присутність на зовнішніх ринках. Адже країна зіткнулася з низкою проблем у зовнішньоекономічній діяльності, одна з яких – обмеження логістичних напрямів торгівлі, оскільки Республіка Білорусь та Російська Федерація перекрили північній та східний напрями. До того ж на півдні було заблоковано порти України, що унеможливило використання морського транспорту. Отже, єдиним напрямом зовнішньої торгівлі став західний.

Торгівля з країнами ЄС

В умовах, що склалися, роль ЄС у зовнішній торгівлі України посилилася. Якщо за підсумками трьох кварталів 2021 р. частка ЄС у товарообігові України становила 40,7 %, то за підсумками аналогічного періоду 2022 р. вона зросла до 55 %. Попри складнощі внаслідок військових дій, скорочення товарообігу за вказаний період із 40,2 млрд дол. США до 39,8 млрд дол. США було незначним (усього 1 %) проти інших напрямів зовнішньої торгівлі. При цьому зростання експорту України до ЄС (на 6,2 %) відбулось при скороченні імпорту (на 7,7 %).

В основі збільшення експорту з 19,4 млрд дол. США до 20,6 млрд дол. США лежало два фактори, а саме: зросли постачання сільськогосподарської й харчової продукції (на 67,3 %) та паливно-енергетичних товарів (на 83,8 %). Частка ЄС у географічній структурі експорту України також зросла – із 40,3 % до 62,3 % (слайд 1).

Збільшення експорту сільськогосподарської та харчової продукції до ЄС значною мірою відбулося через блокування Росією українських морських портів. У пошуках альтернативних шляхів постачань продовольства Україна використовувала можливості сусідніх країн ЄС, насамперед Румунії, для дальшого направлення збіжжя до країн, які його потребували, через їхні морські порти. Так, коли за перші три квартали 2021 р. Україна практично не постачала зернові до Румунії (менше 1 млн дол. США), то за підсумками аналогічного періоду 2022 р. їх експорт склав 834 млн дол. США. Такому поступові сприяло будівництво залізничної колії від румунського порту Галац до України.

Зростання експорту паливно-енергетичних товарів відбулося завдяки збільшенню постачань електроенергії з України до ЄС. Цьому сприяло укладання так званого «Енергетичного безвізу» (долучення об'єднаної енергосистеми України до енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E). Якщо за перші три квартали 2021 р. експорт електроенергії з України до сусідніх з нею чотирьох країн ЄС (Румунії, Угорщини, Словаччини та Польщі) склав 181 млн дол. США, то за три квартали 2022 р. він зріс удвічі – до 360 млн дол. США.

Також ЄС скасував усі мита й збори на українські товари, спрямовані на європейський ринок, на період з 4 червня 2022 р. по 5 червня 2023 р. Скасування мит стосується експорту з України промислової продукції, призупинення застосування системи вхідних цін для фруктів та овочів, призупинення всіх тарифних квот для сільськогосподарської продукції, а також призупинення антидемпінгових мит щодо імпорту сталі.

Варто зазначити, що впродовж 7 місяців цієї війни (березень – вересень 2022 р.) до ЄС було експортовано товарів майже на 16,5 млрд дол. США. Протягом аналогічного періоду 2021 р. – 15,5 млрд дол. США. Отже, експорт зріс на 6 %.

З початку дії тимчасових заходів з лібералізації торгівлі між Україною та ЄС експорт української продукції коливався з тенденцією до поступового щомісячного зростання: у червні експортовано товарів на 2,38 млрд дол. США, у липні – 2,18 млрд дол. США, серпні – 2,3 млрд дол. США, вересні – 2,8 млрд дол. США. Водночас протягом червня – вересня 2022 р. експорт дещо знизився, як порівняти з таким самим періодом попереднього року (на 112 млн дол. США).

Очевидно, що впроваджені з боку ЄС заходи в умовах війни підтримали український експорт та створили підґрунтя для зростання в наступні періоди.

На відміну від експорту, імпорт товарів з ЄС скоротився на 1,6 млрд дол. США та склав 19,1 млрд дол. США. Скорочення відбулося за всіма товарними групами, окрім паливно-енергетичних товарів. Збільшення їх імпорту більш як удвічі (з 2,3 млрд дол. США до 4,7 млрд дол. США) зумовлено різким зростанням в Україні попиту на нафтопродукти у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії та завданням з її боку ударів по нашій паливній інфраструктурі. Починаючи з травня цього року Україна різко наростила імпорт бензину й дизеля з Європи, що дало змогу подолати дефіцит палива. Загалом, попри скорочення імпорту з ЄС, його частка в географічній структурі імпорту України зросла з 41 % до 48,8 %.

Торгівля з країнами ЄАЕС

Логічним наслідком повномасштабної війни Росії проти України стало істотне скорочення обсягів торгівлі України як безпосередньо з країною-агресором, так і з її партнерами по ЄАЕС (насамперед Республікою Білоруссю). Товарообіг з ЄАЕС за підсумками трьох кварталів 2022 р. скоротився на 64,4 %, з Російською Федерацією – на 70,8 %, а з Республікою Білоруссю – на 61,9 %. Водночас скорочення торгівлі з Казахстаном було відчутно меншим – на 27,6 %.

Експорт до країн ЄАЕС скоротився на 76,3 % (до 943 млн дол. США), імпорт – на 58,7 % (до 3,4 млрд дол. США). Частково це пов'язано з тим, що експорт з України до РФ та Білорусі практично припинився з початком повномасштабних військових дій, тоді як імпорт надходив ще певний час.

Більшу частину експорту України до країн ЄАЕС (54,2 %) становлять промислові матеріали (511 млн дол. США). Водночас провідною статтею імпорту є паливно-мастильні матеріали. Їхня частка в імпорті з країн ЄАЕС становила 70,5 % (2,4 млрд дол. США). При цьому їх імпорт з РФ склав половину (1,2 млрд дол. США, з яких 955 млн дол. США припало на перший квартал поточного року), а з Білорусі – 950 млн дол. США.

Загальна торгівля

При скороченні вартісних обсягів товарообігу на 26,8 %, їхні фізичні обсяги скоротилися на 42,9 %, що свідчить про зростання світових цін на провідні товари

зовнішньої торгівлі України. Водночас якщо ступінь скорочення вартісних та фізичних обсягів експорту була майже ідентичною (на 31,4 % та 36,6 %), то відмінність за обсягами скорочення імпорту була істотною – на 22,4 % та 56,1 % відповідно (*слайд 2*).

Експорт товарів за підсумками трьох кварталів 2022 р. проти відповідного періоду 2021 р. скоротився на 15,1 млрд дол. США і становив 33,1 млрд дол. США. Імпорт же скоротився в порівняно менших обсягах (на 11,3 млрд дол. США) і становив 39,2 млрд дол. США.

Таким чином, відбулося нарощування негативного сальдо зовнішньої торгівлі України майже втричі – з 2,3 млрд дол. США (за підсумками трьох кварталів 2021 р.) до 6,1 млрд дол. США (за підсумками аналогічного періоду 2022 р.).

Варто зазначити, що з травня по липень 2022 р. панувала тенденція з нарощування негативного сальдо зовнішньої торгівлі України. Зокрема, у травні негативне сальдо складало 0,9 млрд дол. США, у червні – 1,6 млрд дол. США, у липні – 1,8 млрд дол. США. Однак протягом наступних двох місяців динаміка нарощування негативного сальдо була меншою. Так, у вересні негативне сальдо становило 0,5 млрд дол. США (*слайд 3*). Таке скорочення значною мірою завдячує початку реалізації Чорноморської зернової ініціативи.

Чорноморська зернова ініціатива

З початку серпня поточного року розпочали реалізувати Чорноморську зернову ініціативу, яка дала можливість Україні експортувати зернові з трьох портів Чорного моря. Можливості України використовувати морські шляхи для свого експорту збіжжя було розблоковано вперше з розпаду воєнних дій.

Результатами реалізації Чорноморської зернової ініціативи стало те, що фізичні обсяги експорту пшениці у вересні порівняно з липнем збільшилися майже в'ятеро (з 376 тис. т до майже 1,8 млн т). Експорт ячменю за цей період зріс зі 148 до 444 тис. т (або втричі), а експорт кукурудзи – з 1,1 до 2,1 млн т (або на 86,4 %) (*слайд 4*).

Треба наголосити, що інформація про початок реалізації Чорноморської зернової ініціативи, крім іншого, вплинула на скорочення світових цін на зернові (з 522 дол. США за метричну тонну в травні до 383 дол. США за метричну тонну в липні та 418 дол. США – у вересні¹). Як бачимо, динаміка фізичних обсягів експорту зернових була виразнішою, як порівняти з вартісними.

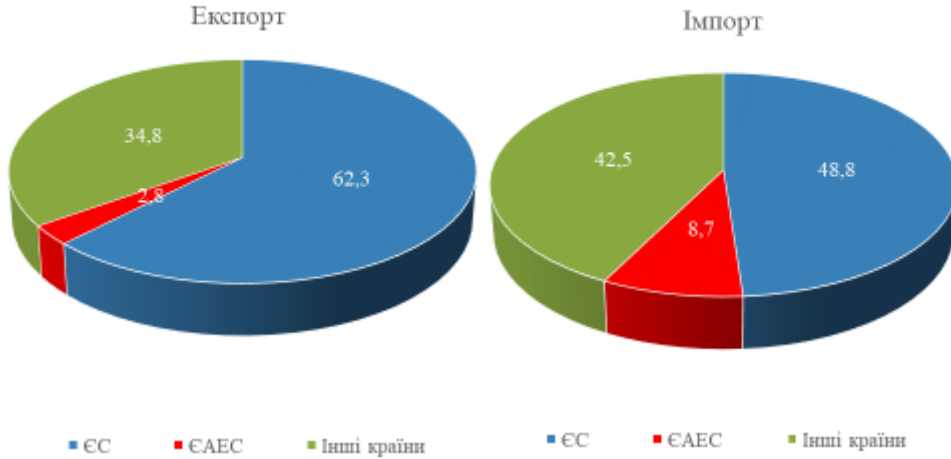
Якщо в липні Україна експортувала зернові культури (пшеницю, ячмінь та кукурудзу) на 398 млн дол. США, то в серпні експорт цих культур зріс до 579 млн дол. США, а у вересні – до 932 млн дол. США.

¹ Wheat Monthly Price. URL: <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=wheat>

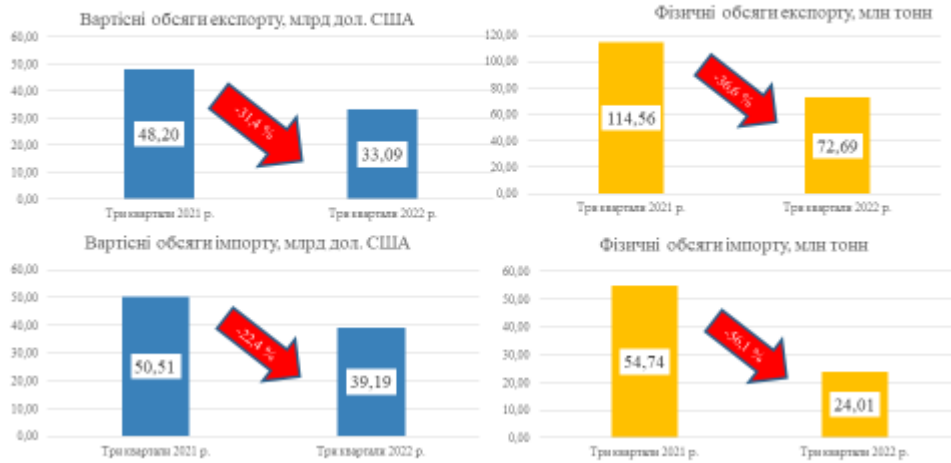
Водночас збільшився експорт пшениці – зі 103 млн дол. США в липні до 379 млн дол. США у вересні (майже вчетверо), ячменю – з 24 до 94 млн дол. США (майже вчетверо) та кукурудзи – з 271 до 459 млн дол. США (майже на 70 %) відповідно.

Нарощування експорту зернових сприяло зростанню частки продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції в товарній структурі експорту України з 37 % до 48,4 % (*слайд 5*). Щодо імпорту товарів, то провідну частку в ньому займають товари машинобудівної галузі (27,9 % від загального імпорту) та паливно-енергетичні товари (24,8 %).

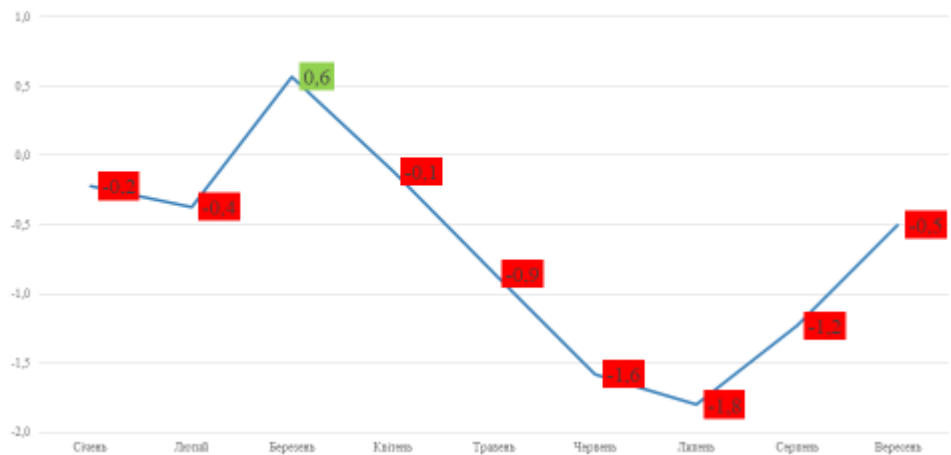
Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за три квартали 2022 р., %

Зовнішня торгівля України за три квартали 2022 р.

Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі у 2022 р., млрд дол. США

Експорт зернових з України у 2022 р.

Експорт зернових у 2022 р., млрд дол. США

Фізичні обсяги експорту зернових, тис тонн

Вартісні обсяги експорту зернових, млн дол. США

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за три квартали 2022 р., %

- Продукція сільського господарства
- Мінеральні продукти
- Паливно-енергетичні товари
- Продукція хімічної промисловості, каучук
- Деревина та целюлозно-паперові вироби
- Метали та вироби з них
- Машини, устаткування та транспорт
- Інші товари